

**[0228] TA IT FORSTEAN FAN DE ALDFRYSKE OARKONDEN**11. *deken, Dekin, Dekken*

Algemien wurdt tsjintwurdich <sup>1)</sup> oannommen, dat de persoansnammen *Easge* (Asega), *Skelte* (Skelta) en *Keimpe* (Kempa) har ûntstean to tankjen ha oan de bineamingen fan funksjonarissen yn it âldfryske rjocht: de *asega* (wetsizzer), de *skelta* (skuldoansizzer) en de *kempa* (wetlike, processuële kamp-

1) P. Sipma, Fryske Nammekunde I, Foar- en Skaeinammen, Drachten 1952, side 59, 72, 73 en 118.

fjochter). Fan dy nammen waerden letter, doe't se ienkear ta persoansnamme omfoarme wiene, lykas fan alle oare mânljusnammen, ek noch skaeinammen makke: *Asinga* en *Aesgama*, *Skeltinga* en *Skeltama*, *Kempinga* en *Kempama*. Men freget jin lykwols ôf oft it by dy trije bleaun is en oft net mear fan dy funksjeoantsjuttingen út de rjochtsfsfear ta persoansnammen wurden binne, b.g. fan de *atta* en de *frana*. Foar *Atta* (en *Attama*) sil dat net sa maklik oan to toanen wêze. In persoansnamme *Frana* is by myn witten net oerlevere. Mar wol fine wy de skaeinamme *Franga* (< *Franinga*), *Frangastate* ûnder Piterbjirrum, it kleaster *Franjum* (< *Franinga-hēm*) en *Franjumbuorren* (ek *Franjumbuorren* en *Franjebuorren*) ûnder Marsum. Sjoch dêrfoar Winkler, Friesche Naamlijst, side 110. *Franjum* (< *Franinga-hēm*) fine wy yn de Oorkonden werom as *Franghum* (O I 214 út 1471) en yn adjektivyske ôflieding as *Franghumma nija landis wey* (O I 214) en *Fraennemma nya land* (O I 265 út 1476). De skaeinamme *Franinga* sil sûnder mis in persoansnamme *Frana* ta grounslach hawn ha, al is dy ús spitigernôch sa net oerlevere.

Sipma<sup>1)</sup> neamt it ûntstean fan ditsoarte fan nammen omneaming en hy ûnderstelt dat yn earste opslach de funksjebineaming noch folge waard fan in eigennamme yn apposisjoneel forbân en dat al gau de eigentlike namme weilitten waard: sa wie de soartnamme ta eigennamme promovearre. Hy hellet dêrfoar<sup>2)</sup> dit stikje oan: "thit heth edicht en wis mon in sina sinne and hi let thet scriua vt sina munde *kampa Jeldric* ti thingmon al hir on" en hy freget dêrby oft *Jeldric* net in apposysje wêze sil by *kampa*, dat "kampfjochter" bitsjut. Wy kinne Sipma oanfolje mei twa latynske sitaten:

1. út it Oorkondenboek van Groningen en Drente, nû. 89, side 58, fan 5 maeije 1228, der't trije prelaten útspraak dogge yn it skeel tusken *Godescalcus pugil* en Geico oangeande it deaslaen fan in Herebrand fan Séryp yn Grinslân: "arbitri in causa, que vertebatur inter *Godescalcum pugilem* et Geiconem, Herebrandi de Ripa plebani occisorem, super occisione ipsius Herebrandi a partibus constituti . . .". Hjir is, oarsom as by Sipma syn sitaet, *pugil* (Latyn foar *kempa*, kampfjochter) in bystelling by de persoansnamme *Godescalc*. Persoansnammen waerden net oerset yn it Latyn, mar krigen yn sokke stikken wol gauris in latynske útgong mei, dêrfandinne *Godescalcus*. Dat hjir *pugil* foar *kempa* brûkt is, mei in oanwizing wêze dat it hjir noch gjin namme is;

2. út H. Brugmans. De Kroniek van het Klooster Aduard 3), side (38-) 41, dêr 't Cesarius fan Heisterbach oanhelle wurdt: ". . . anno Domini MCCXVIII, mare in partibus Frisie terminos egrediens, ut invenitur in dyalogo Cesarii, propter irreverentiam venerabili Sacramento factam in domo cuiusdam Frisonis ebriosis nomine *Pugil*, ubi nunc monasterium Wytwert situm est, multas provinciarum terras occupavit, villas integras delevit . . .". It giet yn dit sitaet oer it hûs fan in Fries dy't oan 'e drank wie en dy't de namme fan *Pugil* droech, dat in oersetting fan *Kempa* wêze moat. Wylst "echte" nammen net oerset waerden yn it Latyn en ek net oer to setten wiene, bitsjut de oer-

1) Fryske Nammekunde I, side 72.

2) Fryske Nammekunde I, side 56.

3) Yn: Bijdragen en mededelingen van het Historisch Genootschap (gevestigd te Utrecht), deel 23, Amsterdam 1902.

setting fan *Kempa* mei Pugil hjir, dat de namme noch nij wie en noch foargoed as appellativum oanfield waerd (1228!).

Yn de sfear fan de omneamingen lizze ek de nammen Pilgrum (pylger), Broder of Bror (broer), Sister (suster) ensfh. Dat brûken fan in omneaming is noch net útstoarn: de jongste yn in húshâlding mei bern wurdt faek *broer(ke)* of *suske* neamd en de eigentlike namme is hast forgotten. Oer in notaris, dokter, domenje en menhear yn 't algemien praet men fan b.g. Notaris (Ottema), Dokter (Hiddema), Domenje (Krikke), Menhear (Hidde), yn de ûnderdienige oanspraek ta dyselden is it: hat Notaris . . ., wol Dokter . . ., sil Domenje ... en kin Menhear . . . . It sil by al dy nammen fierder sa gien wêze, dat de persoanen, dy't foar it earst de oantsjutting *Kempa*, *Asega*, *Skelta*, *Pilgrum*, *Bror*, *Sister* ensfh. der (mei rjocht) by krigen (se wíéne in kampfjochter, asega, skelta, in pylger, in broer of in suster fan ien of mear bern), net neffens har eigentlike (earste) namme, mar neffens dy lettere oantsjutting "forneamd" waerden.

En nou de namme *Dekken*. Johan Winkler <sup>1)</sup> neamt by *Dekke* ek twa foarmen mei in *n* oan 'e ein: *Decken*, *Dekken*. De earste mei *ck* sil er út in âldere boarne helle ha, de lêste mei *kk* hat in jong útsjoch en sil yn de 19de ieu faeks noch gongber west ha. De List fan Fryske Foarnammen <sup>2)</sup> fan de Fryske Akadeemje neamt *Dekken* net mear.

De âldste fryske oarkonde, O I 1 fan 2 july 1329 <sup>3)</sup>, hat in latynske oanrin en ek in slútstik yn it Latyn. Dat wurdt noch ûntskuldigjend forklearre mei "in materna lingua causâ facilioris intellectus et confusionis vitandae", dus : yn de memmetael, ta better bigryp en om misforstân foar to kommen. Dat wie ek wol nedich, hwant it gou in soart fredesfordrach tusken twa slachten, de Heringa's en de Sewerda's. Der wiene deaden fallen en der wie ek skeel oer lânbisit. Trije soenlju nou (Thitardus, Grato Sizinga en Maurus Maurainga) meitsje út hoe't de deaden forgoede wurde sille en hwer't de partijen har tonei oan to hâlden ha; de Heringa's oan de iene kant en de Sewerda's oan de oare kant: "inter Heringa viros ... ex una parte et Sewerda viros, *Decanum* videlicet et Sifridum Mollama ... ex altera". De Sewerda's wurde (yn rigel 8) dus neiher oantsjut mei *Decanus* en Sifridus, yn de fjirde fal: *Decanum* en Sifridum. Yn it Frysk oerbrocht kin dat wêze *de deken* en Sjoerd, mar ek de namme *Deken* (of *Dekken*) en Sjoerd.

It stik giet yn rigel 13 yn it Frysk fierder mei: "This is that arste, thet Hetta *dekene* inhalade mith fiowertwintiga kermeghum". It is dúdlik, dat Hetta hjir it subjekt is en *dekene* it objekt. Wie it nou Latyn, dan soe men oersetse kinne: "dat Hette *de deken* der yn bihelle (biskuldige) mei 24 eedhelpers". Mar nou't it Frysk is, makket it ûntbrekken fan it lidwurd, dat wy hjir in namme ha: "dat Hette *Deken* (of leaver *Dekken*) der yn bihelle (biskuldige) mei 24 eedhelpers". Sipma hat *dekene* net as namme biskôge, mei't er *dekene* yn rigel 13 net mei haedletter skreau.

Deselde persoan komt noch twaris foar. As subjekt (yn earste fal dus) yn

1) Friesche Naamljst (Onomasticon Frisicum), Leeuwarden 1898, side 60.

2) Ljouwert 1952.

3) P. Sipma, Oudfriesche Oorkonden I, 's-Gravenhage 1927, side 1.

de folgjende rigel 14: "That lettere is, thet *Dekin* hine sierade (lê: sicrade) mith fiowerandtwintiga kermegum fan Reynardis slacta", dus: dat *Dekin* him frijswarde mei 24 eedhelfers út it slachte van Reinard. Ek hjir is (yn fryske tekst) net in oersetten mei *de deken* mûglik, mar moat it *Deken* (of *Dekken*) wurde.

De lêste en fjirde kear dat *Deken* foarkomt is yn rigel 23, nou wer yn de fjirde fal: "Ther effter waster tuispreke umme ene pundismeta in Barrawerdera lande, tha barade wi Hetta tire hand, and thet alder by, thet Hetta Azega and Sibad *dekene* seen bi tian leta with Sibade awinzim (lê: a Winzim)". Oerset: fierders wie der skeel om in pounsmiet lân ûnder Barwert; dat ha wy Hette tawiisd, en dat op dy bitingst, dat Hette, Easge en Sibad *Deken* gewurde litte sille mei (tsjin) Sibad fan Winsum. Ek yn dit gefal kinne wy *dekene* net mei *de deken* oersetse, mar moat it de namme *Deken* wêze. Ek hjir printe Sipma *dekene* mei lytse letter.

Gearfette ha wy dus ien kear 4de fal Latyn: *Decanum*, ien kear 1ste fal Frysk: *Dekin* en twa kear 4de fal Frysk: *dekene*. Foar de útgong *-e* yn de 4de fal kin ik net in forklearring fine dy't slút, of it moast wêze dat Schotanus, dat in minnen kopyist wie, him forlêzen of forskreaun hat, Mar twaris, dat soe al tafallich wêze en paleografysk soe it allinne kinne as der stien hat *deke* mei in streek boppe de lêste *e* (en troch de *k*), dat dan bidoeld wie as *deken*, mar troch Schotanus oplost is as *dekene*. Sipma hat fan boppeneamde 4 gefallen net ien yn it nammeregister opnommen; hy hat it blykber net oandoard om der in namme yn to sjen. Sa't hjirboppe *Kempa* noch as soartnamme oanfield waerd en oerset mei *Pugil* <sup>1)</sup>, sa moat it hjir mei *Deken* ek west ha, allinne, folle oer to setten wie der net, hwant it wie al in latynsk (lien)wurd; mar wol - en dat wiist der op, dat de skriuwer it appellativum noch yn de namme seach - koe de skriuwer yn de latynske oanrin op de suvere latynske foarm *Decanum* by *decanus* weromfalle!

Dat *Deken* of *Dekken* in gongbere, hoewol seldsume, persoansnamme wie, leart Snitser Recesboeken <sup>2)</sup> nû. 3464.4, dêr't in *Decken Teta zin* <sup>3)</sup> foarkomt. Yn it Register fan Oanbring <sup>4)</sup> II, side 125 (ûnder Heech) wurdt dyselde *Decken Teta zin* twa kear as lânhearre neamd, yn datselde Register fan Oanbring, side 20 (ûnder Kimswert), brûkt er as *Decken Tiettez* (to Kimswert) 104 pounsmiet lân, dêr't er sels foar in part ek eigener fan is. Under de Jutryp lei, ek neffens it Register fan Oanbring II, side 93, in *Deckens* wer. Op 't lêst is yn it Reg. fan Oanbring I, side 56 (ûnder Huzum) noch in *Decken Claes zin* eigener fan trije einzen boulân en komt yn it Reg. fan Oanbring III, side 412 in *Decken Buwezoon* (ûnder Surch) as lânhearre foar. Wy sjogge út al dy foarbylden, dat de persoansnammen yn de Registers fan Oanbring ta forklearring en as eftergroun fan de Oarkonden ûnmisber binne.

De boppe oanhelle skriuwwizen *Decken* litte ek sjen, dat *deken* en *dekin*

1) Sjoch de oanhael út Brugmans, De Kroniek van het Klooster Aduard.

2) Assen 1960.

3) Dy *Decken Teta zin* soe neffens it Stamboek van den Frieschen Adel in Harinxma west ha, mei men opmeitsje út side 363, dêr't Foppa Sjaerdema troude oan : a. Catherina Gratinga en b. Trijn *Decken Tietesdochter van Harinxma*, doe de widdou fan Wigle Rienks Camstra.

4) Register van den Aanbreng van 1511, Leeuwarden (1879).

yn ús âldste oarkonde yn it foarste lid in koart <sup>1)</sup> lûd hiene en dat de namme yn O I 1 (út 1329) noch op de "klassike" âldfryske wize stavere is, sûnder dus de fordûbeling fan de folgjende konsonant nei in koart lûd ta *kk* of *ck*, lykas letter wenst wurdt. Dat bringt ús ek op it (moai jonge) komôf fan dy namme: sa't oarspronklik *Asega* (yn de boppe oanhelle âldste oarkonde komt dy namme 5 kear foar, rigels 16, 19, 20, 22 en 38), *Skelta* en *Kempa* (sjoch foar dy nammen yn deselde oarkonde de rigels 18, 36 en 39) funksjes of biroppen oantsjuten, sa moat *Deken* of *Decken* nei de tsjerklike funksjonaris (mei tsjerklike rjochtspraek) oer in dekanaet neamd wêze, as it net nei de heit of pake wie - geastliken hiene yn de midsieuwen ornaris wol bern en dêr skammen se har ek net foar -, dan faeks wol nei in omke of sa mar. Lykas boppe ek al oantsjut, O I 1, rigel 8, yn de latynske oanrin, neamt him dan ek ûnfortocht *Decánus* (akk. *Decánus*) mei *ca* en net *Dèkenus* (of *Deken*).

De hoedene forklearring fan Johan Winkler <sup>2)</sup>, as er seit: "*Dekke, Decke, Dekko, Decken, Dekken*. Misschien samengetrokken vorm van Deddeke, den verkl. van Dedde. Verg. Deke, Dokke, Dakke", mei faeks strike foar de earste trije *Dekke, Decke, Dekko*; dy forklearring kin net hâlde foar *Decken* en *Dekken*, om't de forlytsingsútgong mei *-n* op *-kîn*, *-ken* net frysk wie en fan netfryske ynfloed by de namme-útgongen yn dy iere tiid noch neat to fornimmen is. Allinne oer de wei fan it brûken fan in tredde- of fjirdefalsfoarm yn de nominatyf by sa'n persoansnamme mei swakke bûging soe men by *Decka* komme kinne. Noch dy swakke bûging op *-n*, noch it brûken fan in tredde- of fjirdefalsfoarm yn de nominatyf is sa ier, yn 1329 to forwachtsjen. De foarbylden dy't wy dêrfan ha, binne fan folle letter tiid. Oant in oar boppesteande ôflieding fan *decanus* omskopt, hâlde wy it op dy forklearring.

1) Alle 19 oanhalen fan *deken* by v. Richthofen, Altfriesisches Wörterbuch 1840, side 682 *ûnder deken* (decan, vorsteher einer kirchlichen decanie) ha *decken* mei *ck*.

2) Yn : Friesche Naamlijst, side 60, 61.